

С.І. ГАЛКІН

Державний дендрологічний парк «Олександрія» НАН України
Україна, 09113 Київська область, м. Біла Церква

ДОСВІД ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕНДРОЛОГІЧНИХ ПАРКІВ НАН УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ДЕНДРОПАРКУ «ОЛЕКСАНДРІЯ»)

Висвітлено досвід освітньо-виховної діяльності, яка проводиться в дендропарку «Олександрія» НАН України. Наведено оригінальну методику, за допомогою якої здійснено оцінку привабливості території парку для екотуризму.

Формування природоохоронного мислення у населення було і залишається надзвичайно важливим завданням. Проблема екологічної освіти в Україні активно займаються наукові природоохоронні заклади: заповідники, національні та регіональні парки, ботанічні сади, дендропарки та ін. Одним з головних завдань, поставлених державою перед установами природно-заповідного фонду, є збереження та збагачення генофонду живих організмів, охорона і вивчення унікальних природних комплексів, а також здійснення еколого-освітньої, просвітницької та пропагандистської діяльності [2, 3].

Три дендрологічні парки України — «Софіївка», «Олександрія», «Тростянець», які підпорядковані Національній академії наук, — є науковими установами і водночас установами природно-заповідного фонду. Вони є регіональними центрами екологічної освіти в Київській, Черкаській та Чернігівській областях, максимально використовують унікальну природничу й історико-культурну базу, а також науковий потенціал працівників.

Дендрологічний парк «Олександрія» — одна з провідних установ НАН України в галузі збереження різноманіття рослин та історичних паркових композицій, а також поповнення новими високодекоративними інтродукованими видами. Станом на 2011 р. —

це найбільший за площею академічний дендропарк (400,67 га) та найстаріша ботанічна установа в Україні (заснований у 1793 р.).

Специфіка освітньо-виховної діяльності, яка проводиться в «Олександрії», зумовлена природними умовами (р. Рось, штучні водойми, горбистий рельєф), а також наявністю унікальних рослинних об'єктів (вікова 200–400-річна діброва, вікові екземпляри екзотичних рослин, широке різноманіття видів та форм деревної і трав'янистої рослинності, значний асортимент рідкісних та зникаючих видів).

Для оцінки екоосвітньої привабливості території дендропарку «Олександрія» були застосовані вдосконалені нами метод початкового поля за Брантковським та метод бонітету [4]. Метод початкового поля полягає у накладанні на карту дендропарку «Олександрія» (масштаб 1: 100) сітки кварталів (початкового поля оцінки). На рис. 1 наведено схему дендропарку «Олександрія», на якій позначено 32 квартали. Наступним етапом була оцінка методом бонітету кожного початкового поля (кварталу). Оцінювали наявність на конкретній території історичних, соціально-антропогенних, наукових та естетичних чинників та їхню концентрацію на окремому полі. Оцінювані показники поділено на класи, кожному з яких нарахована відповідна кількість балів.

Перший показник — наявність історичних архітектурних споруд або ланд-

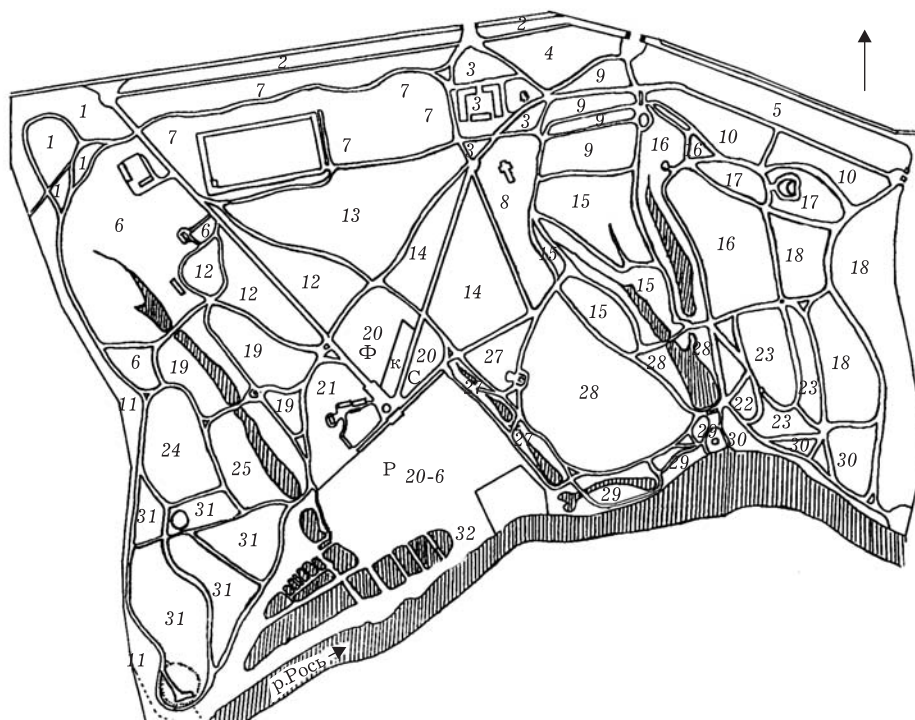

Рис. 1. Схема поділу території дендропарку «Олександрія» на квартали

шафтних композицій. Історичні пам'ятники визначають цінність території, по якій прокладено маршрут спостереження:

I клас (1 споруда або композиція) — 1 бал;

II клас (2 споруди або композиції) — 2 бали;

III клас (3 споруди або композиції) — 3 бали;

IV клас (більш ніж 4 споруди або композиції) — 4 бали.

Другий показник — наявність високодекоративної деревної та трав'янистої рослинності. Багатство видового різноманіття природної флори має велике значення для ознайомлення екскурсантів з флорою рідного краю:

I клас (від 5 до 10 видів) — 1 бал;

II клас (від 10 до 20 видів) — 2 бали;

III клас (від 20 до 50 видів) — 3 бали;

IV клас (понад 50 видів) — 4 бали.

Третій показник — наявність рідкісних та зникаючих видів, занесених до Червоної книги України. Цей показник є надзвичайно важливим, адже саме в установах природно-заповідного фонду зібрано багато видів деревної та трав'янистої рослинності, які потребують особливих умов охорони:

I клас (1 вид) — 1 бал;

II клас (від 1 до 3 видів) — 2 бали;

III клас (від 3 до 5 видів) — 3 бали;

IV клас (понад 5 видів) — 4 бали.

Четвертий показник — наявність вікових дерев. Вікові дерева є пам'ятками природи та історії. Відвідувачі захоплюються красою та величиною дерев-довгожителів, вік яких сягає 150–200, а іноді — понад 300 років:

I клас (1 дерево) — 1 бал;

II клас (від 1 до 5 дерев) — 2 бали;

III клас (від 5 до 10 дерев) — 3 бали;

IV клас (понад 10 дерев) — 4 бали.

П'ятий показник — наявність інтродукованих видів. Велике видове та формове різноманіття сприяє розширенню уявлення відвідувачів про рослинний світ, знайомить з новими, перспективними для зеленого будівництва рослинами:

- I клас (1 вид) — 1 бал;
- II клас (від 1 до 5 видів) — 2 бали;
- III клас (від 5 до 10 видів) — 3 бали;
- IV клас (понад 10 видів) — 4 бали.

Шостий показник — наявність на території впорядкованих доріг:

- I клас (довжина 100 м) — 1 бал;
- II клас (300 м) — 2 бали;
- III клас (500 м) — 3 бали;
- IV клас (понад 1 км) — 4 бали.

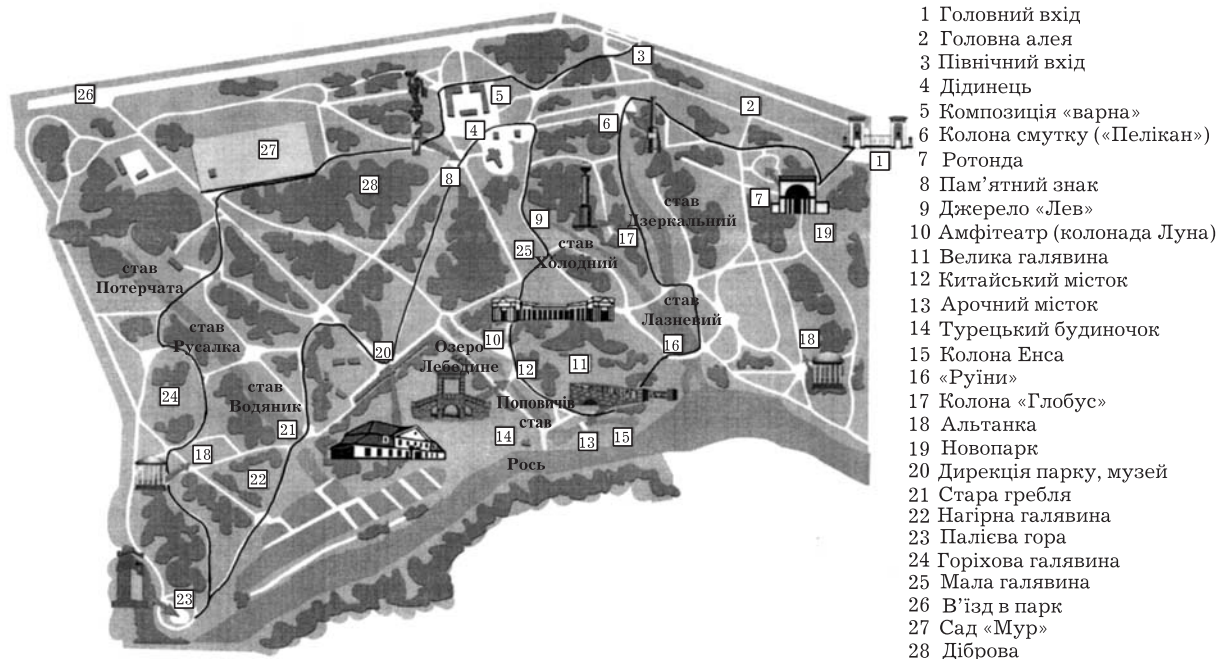
Сьомий показник — наявність водних об'єктів (річок, потічків, джерел з питною водою, фонтанів, водоспадів):

- I клас (1 об'єкт) — 1 бал;
- II клас (2 об'єкти) — 2 бали;
- III клас (3 об'єкти) — 3 бали;
- IV клас (понад 4 об'єкти) — 4 бали.

Наступним етапом було створення картосхеми шляхом об'єднання точок з найбільшою кількістю балів. На основі проведених досліджень екотуристичної привабливості території дендропарку «Олександрія» методом бонітету картографічним методом була створена оригінальна картосхема, на якій позначено екскурсійний маршрут максимального ступеня привабливості (рис. 2).

Розроблений маршрут має велике значення для екологічного виховання відвідувачів парку, особливо школярів та студентів. Під час проходження цим маршрутом екскурсанти знайомляться з історією створення парку та основними етапами його розбудови, отримують інформацію про символіку створених композицій, структуру насаджень, видове та формове різноманіття рослинного покриву.

Екскурсанти знайомляться з віковими деревами як аборигенами, так і інтродукованими. Станом на 2011 р. в «Олександрії» зростають десятки дерев, вік яких вимірюється сотнями років. Насамперед це вікова

- 1 Головний вхід
- 2 Головна алея
- 3 Північний вхід
- 4 Дідинець
- 5 Композиція «варна»
- 6 Колона смутку («Пелікан»)
- 7 Ротонда
- 8 Пам'ятний знак
- 9 Джерело «Лев»
- 10 Амфітеатр (колонада Луна)
- 11 Велика галявина
- 12 Китайський місток
- 13 Арочний місток
- 14 Турецький будиночок
- 15 Колона Енса
- 16 «Руїни»
- 17 Колона «Глобус»
- 18 Альтанка
- 19 Новопарк
- 20 Дирекція парку, музей
- 21 Стара гребля
- 22 Нагірна галявина
- 23 Палієва гора
- 24 Горіхова галявина
- 25 Мала галявина
- 26 В'їзд в парк
- 27 Сад «Мур»
- 28 Діброва

Рис. 2. Схематичний план дендропарку «Олександрія» НАН України з нанесеним екотуристичним маршрутом
ISSN 1605-6574. Інтродукція рослин, 2011, № 3

(200–400-річна) діброва, яка нараховує понад 3 тис. екземплярів. Паркова діброва має статус Національного надбаня України та особливий режим утримання й охорони. Велику цінність становлять також вікові дерева ясена звичайного (*Fraxinus excelsior* L.), клена явора (*Acer pseudoplatanus* L.), модрина європейської (*Larix decidua* Mill.), модрина сибірської (*Larix sibirica* Ledeb.), сосни Веймутової (*Pinus strobus* L.), сосни чорної (*P. nigra* Arn.), тюльпанового дерева (*Liriodendron tulipifera* L.) та багатьох інших. Ці дерева є живими свідками багатьох історичних подій. Часто вони пов'язані з конкретними історичними постатями, мають символічну та естетичну цінність, викликають почуття захоплення у відвідувачів, уражають своєю міцністю та життєздатністю. Вікові дерева — це своєрідні лабораторії для науковців, у яких можна вивчати такі проблеми, як довговічність окремих порід, зміна структури кори залежно від віку, їхній насінневий потенціал та можливість отримання повноцінного насіння.

Під час проходження запланованим маршрутом відвідувачі отримують інформацію щодо рідкісних і зникаючих видів рослин, занесених до Червоної книги України, які потребують збереження та охорони. В дендропарку «Олександрія» колекція таких рослин нараховує 45 видів, які включені до Червоної книги України (1996), 4 — до Червоного списку МСОП, 7 — до Європейського Червоного списку, 3 — до Додатку 1 Бернської конвенції, 4 — до регіональних списків. Ці види належать до 3 відділів, 4 класів та 25 родин, 6 з них є реліктами, 11 — реліктами та ендеміками, 2 — ендеміками [1].

Таким чином, роботу дендропарку «Олександрія» можна розглядати як зразок освітньо-виховної природоохоронної діяльності установ, які входять до природно-заповідного фонду України.

1. *Галкін С.І.* Історичні насадження дендропарку «Олександрія» НАН України як ключова ботанична територія в Україні // *Інтродукція рослин.* — 2010. — № 3. — С. 77–80.

2. *Концептуальні* засади розвитку заповідної справи в Україні. — К.: Державна служба заповідної справи Мінресурсів України, Київський еколого-культурний центр, 2004. — 16 с.

3. *Концептуальні* засади еколого-освітньої діяльності в природно-заповідних установах України. — К.: Логос, 2005. — 16 с.

4. *Runge J.* *Metody badan w geografii spoleczno-ekonomicznej — elementy metodologii, wybrane narzedzia badawcze.* — Katowice: Wydawnictwo uniwersytetu Slaskiego, 2006. — 700 s.

Рекомендувала до друку Н.В. Чувікіна

С.І. Галкін

Государственный дендрологический парк «Александрия» НАН Украины, Украина, г. Белая Церковь

ОПЫТ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕНДРОЛОГИЧЕСКИХ ПАРКОВ НАН УКРАИНЫ (НА ПРИМЕРЕ ДЕНДРОПАРКА «АЛЕКСАНДРИЯ»)

Освещен опыт образовательно-воспитательной деятельности, которая проводится в дендропарке «Александрия» НАН Украины. Приведена оригинальная методика, с помощью которой проведена оценка привлекательности территории парка для экотуризма.

S.I. Galkin

State Dendrological Park *Olexandria*, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Bila Tserkva

THE EXPERIENCE OF EDUCATIONAL ACTIVITY IN DENDROLOGICAL PARKS OF THE NAS OF UKRAINE (ON THE EXAMPLE OF THE DENDROPARK OLEXANDRIA)

In the article the experience of educational activity, held at the dendrological park *Olexandria* of the NAS of Ukraine is described. The original method, by which the attractiveness of the park for ecotourism has been estimated.